

*Vlaanderen gefeild!*

Administratie Planning en Statistiek  
Departement Algemene Zaken en Financiën  
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap  
Boudewijnlaan 30 te 1000 Brussel



*Vlaanderen gefeild!*

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, uitgave 2003  
Wettelijk Depot D/2003/3241/139

*Delen uit deze uitgave mogen worden verveelvoudigd en openbaar gemaakt indien de auteur van de bijdrage en de titel van dit congresboek uitdrukkelijk als bron worden vermeld.*

*Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn/haar artikel.*

## Voorwoord

*Vlaanderen Gepeild is een initiatief van de administratie Planning en Statistiek die hiermee haar beleidsondersteunende rol ten aanzien van de Vlaamse overheid wil aantonen.*

*Het is reeds de derde maal dat beleidsmakers, wetenschappers, studiediensten van politieke organisaties en middengroepen, de pers en andere geïnteresseerden worden uitgenodigd om kennis te nemen van de resultaten van het surveyonderzoek dat wordt uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse regering.*

*Sedert 1996 worden jaarlijks 1500 Vlamingen bevraagd over waarden, houdingen en gedragingen. Dit levert een schat aan informatie op!*

*Burgeronderzoek zal in de toekomst nog meer aandacht krijgen. De Vlaamse regering heeft immers reeds aangetoond dat de communicatie met de bevolking een belangrijke component is in haar wijze van beleidsvoeren. Om deze reden hebben de thema's die in de surveys aan bod komen dan ook betrekking op maatschappelijk relevante discours en op materies die de Vlaamse regering wil behartigen.*

*Als beleidsondersteunende dienst wensen we dat de resultaten van de burgerbevragingen na grondige analyse doorstromen naar het politieke niveau. Ook de ondervraagden hebben recht op feedback op de resultaten van het interview waaraan ze deelnamen.*

*Op de studiedag Vlaanderen Gepeild treden we naar buiten met de onderzoeksresultaten. Aan de Vlaamse universiteiten werd de mogelijkheid geboden de bronbestanden van de APS surveys diepgaand te analyseren en de resultaten te toetsen aan andere onderzoeken of aan theoretische modellen. Ook stafmedewerkers van de administratie analyseerden een aantal thema's.*

*De referaten in dit congresboek nodigen uiteraard uit tot verdere debatten over de conclusies die door de wetenschappers zijn geformuleerd. De nieuwe inzichten zijn niet alleen boeiend materiaal voor verder onderzoek maar zeker en vast ook voor een breed maatschappelijk debat over hoe we in de 21ste eeuw zullen omgaan met de vastgestelde opportuniteiten maar ook bedreigingen tegenover de individuen, huishoudens en de maatschappij, Vlaanderen in zijn geheel!*

**Josée LEMAÎTRE**

Directeur-generaal

Administratie Planning en Statistiek



## Ten geleide

*Het congresboek is niet opgebouwd rond één bepaald thema. De artikels zijn autonoom tot stand gekomen en de auteurs dragen de wetenschappelijke verantwoordelijkheid over de inhoud van hun analyses en besluiten. De toetssteen was wel de beleidsrelevantie. Met dit congresboek willen we aantonen dat burgeronderzoek een wezenlijke bijdrage kan leveren aan het maatschappelijke maar ook het politieke debat.*

*Het basismateriaal voor de artikels is de APS survey over 'culturele verschuivingen in waarden, houdingen en gedragingen' die jaarlijks door de administratie Planning en Statistiek wordt georganiseerd en waarbij aan 1500 personen tussen 18 en 85 jaar in een interview (ongeveer 1u15') vragen worden voorgelegd. Naast een hele reeks achtergrondvariabelen komen jaarlijks een aantal vaste items aan bod. In overleg met de regering worden hieraan jaarlijks modules gekoppeld die betrekking hebben op beleidsthema's. In 2001 werd zo een reeks vragen gesteld die betrekking hadden op levenslang leren en op de kennis, gebruik en houding ten overstaan van nieuwe technologie, in het bijzonder inzake PC en internet. In 2002 lag de focus op sociale relaties en sociale uitsluiting. Dit biedt extra informatie rond het thema zelf en laat bovendien toe om deze variabelen in modellen op te nemen naast de klassieke verklarende variabelen zoals opleiding, geslacht en leeftijd.*

*De derde editie van het congresboek "Vlaanderen gepeild!" geeft een rijke greep uit het vele materiaal dat in de APS survey is te vinden die zelf reeds aan een achtste uitgave toe is.*

### Wat mag u verwachten?

Hans Waege, Filip Agneessens en Daniëlle De Lange buigen zich over de vraag in welke mate het aantal, de intensiteit en de diversiteit van de sociale contacten binnen de directe omgeving samenhangt met de manier waarop de mensen naar het leven en de samenleving kijken. In het artikel **"Over het verband tussen sociale relaties en attitudes, waarden en normen"** gaat de aandacht uit naar een beschrijving van sociale relaties in Vlaanderen. Zijn er verschillen naargelang de diverse kenmerken van individuen? Tot slot wordt onderzocht in hoeverre de verschillende aspecten van sociale relaties een invloed kunnen hebben op de houding die men aanneemt t.o.v. anderen, de visie die men heeft over hoe anderen tegenover elkaar staan en op hun bredere visie op politiek en de instellingen.

**"Hoe Vlamingen sociale uitsluiting percipiëren?"** is de titel van het artikel van Jef Breda, David Schoenmaekers en Hendrik Van Geel. Ze beschrijven de benade-

ringen van de perceptie van sociale uitsluiting en van houdingen t.o.v. solidariteit. Vervolgens wordt getracht een typologie te construeren van de perceptie van oorzaken van sociale uitsluiting en wordt een mogelijk verband gezocht met houdingen t.o.v. solidariteit. Tenslotte bekijken ze de sociale uitsluiting en solidariteit vanuit de zienswijze van de ouderen en de fase waarin bepaalde gebeurtenissen in de levensloop plaatsgrijpen.

**“Bedreigd, kwetsbaar en hulpeloos: onveiligheidsgevoel in Vlaanderen 1998-2002”** is de bijdrage van Mark Elchardus en Wendy Smits. De auteurs willen eerst de begripsvorming scherp stellen omdat uit eerder onderzoek blijkt dat het onveiligheidsgevoel niet enkel als een reactie op criminaliteit en slachtofferschap mag worden beschouwd. Vervolgens worden deze onveiligheidsgevoelens in Vlaanderen gemeten en hun evolutie tussen 1998 en 2002 in kaart gebracht. Daarna worden een groot aantal mogelijke verklaringen, ontleend aan de internationale literatuur, getoetst op basis van 5 Vlaamse databanken. Een inzicht in de oorzaken van het onveiligheidsgevoel is immers van groot belang voor het maatschappelijke en politieke debat.

Het migrantendebat is nooit lang weg op de politieke agenda. Bart Meuleman en Jaak Billiet leggen in het artikel **“De houding van Vlamingen tegenover oude en nieuwe migranten: diffuus of specifiek?”** de focus op de houding van de Vlamingen met betrekking tot ‘oude’ en de ‘nieuwe’ migranten. Zijn de houdingen positief gekleurd of niet en is deze houding dezelfde t.o.v. de verschillende groepen migranten? Is de houding t.o.v. de nieuwe migranten niet meer dan een aspect van de algemene houding tegenover etnische minderheden?

Is er in Vlaanderen een crisis in het vertrouwen in de overheid en de instellingen? Het bouwen aan vertrouwen van de burger staat hoog op de politieke agenda hier en elders. In **“Het vertrouwen van de Vlaming in de overheid opgesplitst naar dimensies en indicatoren”** onderzoeken Jarl Kampen en Steven Van De Walle de (prestatie)hypothese of de kwaliteitsverbetering van de overheidsdienstverlening een invloed heeft op het vertrouwen in de overheid. Bij deze oefening brengen de auteurs eerst dimensies aan binnen het begrip ‘overheid’ en onderzoeken dan statistisch of er een verband bestaat tussen vertrouwensniveaus enerzijds en tevredenheidsindicatoren en attitudeschalen anderzijds.

Bij het begin van de 21ste eeuw doen Marc Swyngedouw, Dirk Jacobs en Mark Janssens een uitspraak over de toekomstverwachtingen van de Vlamingen. In het artikel **“Optimisme en pessimisme in Vlaanderen. Op zoek naar determinanten van algemene en persoonlijke toekomstverwachtingen”** willen de auteurs de resultaten van de bevraging in Vlaanderen (APS survey 2002) multivariaat proberen te verklaren. Het gaat om een verkennende oefening over mogelijke verklaringsgronden voor de houding van de Vlaming t.o.v. zijn persoonlijke toekomst en t.o.v. Vlaanderen

in het algemeen. In een stapsgewijze benadering zal de invloed van demografische, sociaal-economische variabelen, maar ook subjectieve ervaringen en attitudes zoals ethnocentrisme, politieke machteloosheid, gevoelens van discriminatie in een model worden gebracht.

In het artikel **“Vlaanderen sportief gepeild: wie participeert niet”** vertrekken Jeroen Scheerder, Guy Pauwels en Bart Vanreusel van de vaststelling dat sport een sterk gedifferentieerd landschap is geworden en meerdere functies heeft gekregen. Ondanks de popularisering van de sportdeelname zouden een aantal sociale determinanten toch nog een invloed uitoefenen op de actieve sportbeoefening. Is dit zo? In een eerste luik worden de sportdeelname en de kenmerken hiervan over de voorbije drie decennia bestudeerd. Vervolgens wordt onderzocht of variabelen zoals onderwijsniveau, mediavorkeur en de maatschappelijke middenveldparticipatie momenteel een invloed uitoefenen op de niet-deelname aan sport, al dan niet in clubverband. Tenslotte wordt de samenhang tussen sportparticipatie en sociale cohesie onderzocht. Dit vormt interessant discussiemateriaal voor een beleidsstrategie inzake actief sporten.

Jo Steyaert en Klaas Gutshoven maken in het artikel **“De adoptie van nieuwe media door de Vlaamse bevolking. De grens bijna bereikt?”** een vergelijking tussen de resultaten van de nulmeting in de APS survey (interview) in 2001 en de daarop volgende postenquête in 2002 bij dezelfde respondenten. Naast de evolutie inzake bezit en gebruik van pc en internet bij verschillende typen van gebruikers, wordt onderzocht of de intentie om al dan niet een pc aan te kopen en de houding t.o.v. het computer- en internetgebruik voorspellende waarde hebben. Dit kan interessante informatie leveren voor de beleidsvraag met betrekking tot e-government en of de grens van het internetgebruik door de gezinnen is bereikt.

**“Gezocht: m/v voor gezin en arbeid. Vlamingen en hun opvattingen over de combinatie gezin en arbeid in 2002”** is niet de zoveelste vrouwenstudie. Ann Carton vertrekt van de feitelijke gegevens over de participatie van vrouwen aan de arbeidsmarkt en de verdeling van gezins- en beroepsarbeid over beide geslachten. Hoe staat het met de opvattingen over deze rolverdeling bij de doorsnee Vlaming bij het begin van de 21ste eeuw? Denken mannen en vrouwen hetzelfde en is een positieve houding tegenover een betere taakverdeling ook voldoende om het zo te doen? Er wordt ook stilgestaan bij de opvattingen over het buitenshuis werken van de vrouw tijdens verschillende levensfasen en de situatie van samenwonenden.

Geert Loosveldt en Vicky Storms werpen zich in dit kader op de relevante vraag hoe mensen de kwaliteit en de geloofwaardigheid van surveyonderzoeken inschatten. In het artikel **“Peilen in Vlaanderen. De houding van de Vlaming t.o.v. surveyonderzoek”** wordt aangegeven hoe de houding t.o.v. surveys wordt gemeten

## *Vlaanderen gefeild!*

en wat de resultaten zijn in Vlaanderen. De houding t.o.v. dit soort onderzoek en de concrete bereidheid om opnieuw mee te werken aan enquêtes wordt vergeleken. Wat beïnvloedt de houding van de mensen t.o.v. surveys, is er een relatie met attitudes die betrekking hebben met de werking van politieke instellingen en maatschappelijke betrokkenheid? Een inzicht in de houding van mensen is van belang indien de politici hun beleid verder willen blijven onderbouwen met surveyonderzoeken en opiniepeilingen in het algemeen.



## Over de auteurs

### Filip AGNEESSENS

Is socioloog en werkt momenteel als assistent aan de universiteit Gent op de vakgroep Bevolkingswetenschappen en Sociaal-wetenschappelijke methodologie. Hij is bezig met het ontwikkelen of verbeteren van methoden voor de analyse van sociale netwerken. Hij verricht onderzoek rond sociale steun en sociale netwerken.

### Jaak BILLIET

Is doctor in de sociale wetenschappen en gewoon hoogleraar aan de K.U.Leuven. Hij is hoofd van de afdeling Dataverzameling en Analyse die het ISPO en het Centrum voor Survey Methodologie overkoepelt.

### Jef BREDA

Is decaan van de faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen van UFSIA. – Universiteit Antwerpen en promotor van de Onderzoeksgroep Welzijn en de Verzorgingsstaat. Hij verricht onderzoek over welzijn, de leefsituatie van de ouderen en zorgprocessen.

### Kathleen BUELLENS

Is licentiaat in de communicatiewetenschappen aan het Centrum voor Publiksonderzoek van het Departement Communicatiewetenschappen van de K.U.Leuven.

### Ann CARTON

Is doctor in de sociale wetenschappen (K.U.Leuven, departement Sociologie) en is momenteel adviseur op de administratie Planning en Statistiek waar ze adviezen verstrekt over de toepassing van de methodologie inzake surveyonderzoek. Ze is tevens verantwoordelijk voor de organisatie en kwaliteitszorg over de APS survey.

### Danielle DE LANGE

Is socioloog en is momenteel wetenschappelijk medewerker aan de universiteit Gent in de onderzoeksgroep Ghent Social Science Research and Methodology. Vanuit een methodologische invalshoek concentreert ze zich op de reductie van non-respons bij sociale netwerkvragen. Inhoudelijk besteedt ze aandacht aan de relatie tussen sociaal kapitaal en performance van werknemers in profit en non-profit organisaties.

**Mark ELCHARDUS**

Is hoogleraar en voorzitter van de vakgroep Sociologie aan de Vrije Universiteit Brussel en lid van de onderzoeksgroep TOR. Hij bestudeert cultuur- en mentaliteitsveranderingen, alsook de tijdsordering en de inrichting van de levensloop.

**Klaas GUTSHOVEN**

Is licentiaat in de communicatiewetenschappen en is verbonden aan het Centrum voor Publieksonderzoek van het departement Communicatiewetenschappen van de K.U.Leuven.

**Dirk JACOBS**

Is doctor in de sociale wetenschappen (Universiteit Utrecht) en postdoctoraal onderzoeker van FWO-Vlaanderen bij het ISPO (Institute for Social and Political Opinion Research, K.U.Leuven). Hij is tevens buitengewoon docent aan de KUBrussel.

**Mark JANSSENS**

Is politoloog en master in statistics (K.U.Leuven) en werkzaam als doctoraatsbursaal. Hij is verbonden aan het ISPO (Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek, K.U.Leuven) en het IPSoM (Instituut voor Politieke Sociologie en Methodologie, K.U.Brussel).

**Jarl K. KAMPEN**

Is licentiaat in de Psychologie, afstudeerrichting Methodologie (Rijksuniversiteit Groningen) en promoveerde in 2001 aan de K.U.Brussel tot doctor in de Sociale Wetenschappen met de dissertatie *The Adequacy and Interpretation of Models for Ordinal Association*. Als voltijds onderzoeker aan het Instituut voor de Overheid werkt hij aan het project *Burgergericht besturen: Kwaliteit en Vertrouwen in de Overheid*. Sedert november 2001 is hij coördinator van het onderzoeksspoor *e-Government* van het Steunpunt Bestuurlijke Organisatie in Vlaanderen.

**Toon KUPPENS**

Is socioloog en vorser bij de vakgroep Sociologie van de V.U.B. Zijn onderzoeksthema's hebben voornamelijk met onderwijs te maken.

**Geert LOOSVELDT**

Is hoogleraar verbonden aan de afdeling data-verzameling en analyse van het departement Sociologie van de K.U.Leuven. Hij doceert er vakken op het terrein van de methodologie van sociaal wetenschappelijk onderzoek en de statistiek. Zijn onderzoek richt zich vooral op de kwaliteit van surveyonderzoek.

**Bart MEULEMAN**

Is socioloog en als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Instituut voor Sociaal en Politieke Opinieonderzoek (ISPO) van de K.U.Leuven.

**Jeroen SCHEERDER**

Is licentiaat lichamelijke opvoeding en licentiaat sociale en culturele antropologie. Momenteel is hij verbonden aan het Departement Sport- & Bewegingswetenschappen van de Faculteit Lichamelijke Opvoeding & Kinesithérapie (K.U.Leuven). Daar bereidt hij binnen de onderzoekseenheid Sociale & Culturele Kinesiologie een doctoraat voor omtrent sociale verschuivingen in de deelname aan sport en aanverwante vormen van bewegingscultuur.

**Wendy SMITS**

Is onderzoeker aan de Vrije Universiteit Brussel en lid van de onderzoeksgroep TOR. Haar wetenschappelijke bedrijvigheid situeert zich vooral op het vlak van de jeugdsociologie en het onderzoek naar de oorzaken en gevolgen van maatschappelijke participatie.

**Vicky STORMS**

Is sociologe en is als assistente verbonden aan het Centrum voor Survey Methodologie van de K.U.Leuven. Haar onderzoek richt zich voornamelijk naar attitudes van respondenten ten aanzien van surveys en surveyklimaat.

**Hendrik VAN GEEL**

Is licentiaat in de sociologie en momenteel adviseur bij de administratie Planning en Statistiek. Daar is hij onder meer verantwoordelijk voor de conceptualisatie van de APS survey. Hij verricht er vooral onderzoek in het kader van de sociaal culturele context voor de Vlaamse overheid.

**Guy PAUWELS**

Is socioloog en gediplomeerde in de aanvullende studies bedrijfseconomie (K.U.Leuven). Hij is momenteel als stafmedewerker actief bij de Administratie Planning & Statistiek (APS) waar hij verantwoordelijk is voor de opvolging van de beleidsdomeinen Cultuur, Jeugd en Sport. Hij schreef in Stativaria 26 rond sportparticipatie.

**David SCHOENMAEKERS**

Is socioloog en als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Onderzoeksgroep Welzijn en de Verzorgingsstaat van de Universiteit Antwerpen (UFSIA).

**Jo STEYAERT**

Is socioloog en licentiaat in de communicatiewetenschappen. Hij heeft als onderzoeker verbonden aan het departement Communicatiewetenschappen van de K.U.Leuven onderzoek gedaan naar e-government, internet en het gebruik en de adoptie van nieuwe media door de bevolking. Hij is het hoofd van het onderzoeks- en adviesbureau Interdisciplinair Centrum voor de Digitale Overheid.

**Marc SWYNGEDOUW**

Is doctor in de sociale wetenschappen (K.U.Leuven), onderzoeksprofessor aan de K.U.Leuven en buitengewoon hoofddocent aan de K.U.Brussel. Swyngedouw is directeur van het ISPO (Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek, K.U.Leuven) en het IPSoM (Instituut voor Politieke Sociologie en Methodologie, K.U.Brussel).

**Steven VAN DE WALLE**

Is licentiaat in de Politieke Wetenschappen (K.U.Leuven) en Master in Public Administration (K.U.Leuven & Budapest University of Economic Science & Public Administration). Hij werkt sedert november 2001 als onderzoeker aan het Instituut voor de Overheid (K.U.Leuven) aan het project Burgergericht besturen: Kwaliteit en Vertrouwen in de Overheid. Hij bereidt tevens een proefschrift voor met als titel Perceptions of Administrative Performance, dat handelt over de beeldvorming over overheidsadministraties bij burgers, en hoe deze samenhangt met het vertrouwen in de overheid.

**Bart VANREUSEL**

Is hoogleraar aan het departement Sport- en Bewegingswetenschappen van de K.U.Leuven. Hij is hoofd van de onderzoekseenheid Sociale & Culturele Kinesiologie, voorzitter van de Vlaamse Sportraad en secretaris van de International Sociology of Sport Association (ISSA). Zijn onderzoek is gericht op de socio-culturele studie van de mens in beweging.

**Hans WAEGE**

Doceert onderzoeksmethoden en beleidsevaluatie-onderzoek aan de universiteit Gent. Daar leidt hij de onderzoeksgroep Ghent Social Science Research and Methodology, G-SRM. De onderzoeksgroep concentreert zich op sociale netwerkanalyse, publieks- en participatieonderzoek over cultuur en de informatieondersteunende beleidscyclus. Hij is promotor van het Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen en promotor van het Steunpunt Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen.

## Inhoudstafel

*Over het verband tussen  
sociale relaties en attitudes,  
waarden en normen* .. 15

**Filip Agneessens • Daniëlle De Lange • Hans Waeghe**

*Hoe Vlamingen sociale uitsluiting percipieren* 53

**Jef Breda • David Schoenmaekers • Hendrik Van Geel**

*Bedeijgd, kwetsbaar en hulpeloos:  
onveiligheidsgevoel in Vlaanderen, 1998–2002* 99

**Mark Elchardus • Wendy Smits • m.m.v. Toon Kuppens**

*De houding van Vlamingen tegenover  
'oude' en 'nieuwe' migranten:  
diffuus of specifiek?* 137

**Bart Meuleman • Jaak Billiet**

*Het vertrouwen van de Vlaming in de overheid  
opgesplitst  
naar dimensies en indicatoren* 177

**Jarl K. Kampen • Steven Van de Walle**

*Optimisme en pessimisme in Vlaanderen.  
Op zoek naar determinanten van  
algemene en persoonlijke toekomstverwachtingen.* 199

**Dirk Jacobs • Mark Janssens • Marc Swyngedouw**

*Vlaanderen gefeild!*

*Vlaanderen sportief gefeild: wie participeert niet?  
Ontwikkelingen in en determinanten van  
(club)sportinactiviteit*

231

**Jeroen Scheerder • Guy Pauwels • Bart Vanreusel**

*De adoptie van nieuwe media door de Vlaamse bevolking.  
De grens bijna bereikt?*

269

**Jo Steyaert • Klaas Gutschoven • Kathleen Beullens**

*Zegocht: m/v voor gezin en arbeid  
Vlamingen en hun opvattingen over  
de combinatie gezin en arbeid in 2002*

311

**Ann Carton**

*Pillen in Vlaanderen  
De houding van de Vlaming t.a.v. surveyonderzoek*

377

**Geert Loosveldt • Vicky Storms**